

Teorie k četbě

Elegie

- Žalozpěv; vyjadřuje smutek např. nad smrtí nebo nespravedlivým osudem

Sonet

- 4,4,3,3
- Francesco Petrarca

Novela

- Soustřeďuje se na jeden jednoduchý, ale poutavý a nápaditý příběh
- Bod obratu, který je základem kompozice novely, a do závěrečné point

Epos

- Epika (děj) převládá nad lyrikou
- Obvykle popisují životní příběhy významných osobností a jejich výjimečné činy → hrdinové, psáno ve verších

Anafora

- Opakování stejných slov na počátku veršů nebo slok

Epifora

- Opakování týchž výrazů na konci po sobě jdoucích veršů

Epanastrofa

- Opakování stejných slov, kterými verš končí, na začátku následujícího verše

Epizeuxis

- Opakování stejných slov v jednom verši nebo větě

Inverze

- Změna slovosledu

Metafora

- Přenesené pojmenování na základě podobnosti
- Obrazné vyjádření

Personifikace

- Přenášení vlastností živé bytosti na neživé věci

Apostrofa

- Oslovení nepřítomné osoby nebo věci

Metonymie

- Přenesené pojmenování na základě věcné souvislosti

Epiteton

- Básnický přívlastek

Oxymóron

- Spojení dvou slov, jejichž význam se navzájem vylučuje

Hyperbola

- Zveličení; Nadsázka

Ironie, Sarkasmus

- Úmyslné a průhledné vyjádření protikladem; Výsměch

Antiteze

- Tvzení, jež je v rozporu s jiným tvrzením, protiklad, (antiteze x teze)

Eufemismus

- Zjemnění jazykového výrazu označujícího nepříjemnou nebo drsnou skutečnost

Dysfemismus

- Slovo se silně negativním citovým zabarvením

Alegorie

- Obrazně symbolické literární nebo výtvarné zobrazení abstraktních pojmů, lidských vlastností, událostí ap., jinotaj

Elipsa

- Výpustka

Apoziopeze

- Nedokončená věta

Aliterace

- Opakování shodných hlásek na začátku po sobě následujících slov nebo veršů

Anakolut

- Vybočení z větné vazby

Zeugma

- Odchylka od správné větné stavby spočívající ve spojení souřadných členů vazebným vztahem patřícím jen k jednomu z nich

Synekdocha

- Název celku lze použít pro označení části nebo naopak název části pro označení celku

Funkční styl

- Prostě sdělovací; publicistický; odborný (administrativní + vědecký); umělecký

Slohový postup

- Informační; vyprávěcí; úvahový; výkladový; popisný

STAROVĚK (3 500 p. n. l. - 500 n. l.)

- **Epos o Gilgamešovi**
 - Nejstarší dílo světové literatury (17. st. p. n. l.)
 - Mezopotámie
 - Gilgameš hledá nesmrtelnost – hradby města; nesmrtelnost získává činy
- **Bible** – Hebrejská literatura
 - Starý zákon (Genesis, Exodus...)
 - Nový zákon
 - Řecky
 - Čtyři evangelia – Ježíš Kristus..., Zjevení sv. Jana – apokalypsa
- **Řecká literatura** – **Homér** – básník – Eposy
 - *Ilias* – trojská válka
 - *Odyssea* – návrat na rodnou Ithaku (sirény, Kyklop, věrná Penelope čeká 20 let)
- **Antika** – kultura starého Řecka a Říma
- **Ezop** – bajky; jinotajné (alegorické)
- **Sofokles** – Drama – tragédie
 - *Král Oidipus* – Oidipus zabil svého otce a matku si vzal za manželku
 - *Antigona*
 - Král Kreon
 - Dva bratři – jeden v nepřátelském vojsku; oba zabiti
 - Zakázáno „nepřítele“ pohřbít
 - Zákony morálky jsou důležitější než zákony vládců
 - **Filozofie** – Sokrates, Platon, Aristoteles (tři jednoty dramatického díla – **místa, děje, času**)
- **Římská literatura** – básník **Ovidius**
 - *Umění milovat* (jak si získat lásku)
 - *Proměny* (Daidalos a Ikaros – mytologie)
 - Vyhnanství – inspirace pro [Josefa Svatopluka Machara](#)
- **Vergilius** – básník; epos *Aeneis* (založení Říma)

HUMANISMUS A RENESANCE (14. - 16. st.)

- **Humanismus**
 - Svobodný rozvoj lidské osobnosti
 - **Humánní** = lidský, vzdělání
- **Renesance**
 - Znovuzrození obrození antických ideálů; poznání; vzdělání
 - Odvrací se od naděje v posmrtné vykoupení; snaha prožít aktivní život; věří ve vítězství rozumu,

Itálie

- **Giovanni Boccaccio** – **Dekameron** – (100 **novel**; 10 lidí; 10 dnů; převažují milostné příběhy); rámcové
- **Francesco Petrarca** – *Sonety Lauře*
 - **Sonet** – znělka (4-4-3-3)
- **Dante Alighieri** – **Božská komedie** (Peklo; Očistec – průvodce Vergilius; Ráj)

Francie

- **François Villon** – Villonská balada
 - 4 sloky; 7–12 veršů
 - Poslední verš polovina a je nazýván posláním
 - **Balada z hadrů** – „že bída z lidí lotry činí a vlky z lesů žene hlad“ – citace ve hře [Osvobozeného divadla](#)

Španělsko

Miguel de Cervantes y Saavedra – *Důmyslný rytíř Don Quijote de la Mancha* (román; rytíř; smutné postavy; chce obnovit slávu a ctnosti rytířstva)

Anglie**William Shakespeare**

- **Tragédie:** *Romeo a Julie* (Romeo Montek, Julie Kapuletová; znepřátelené rody; za svoji lásku zaplatí svými životy), *Hamlet*, *Král Dánský* (pomsta vraždy otce; předstírá šílenství; umírá), *Othello*, *Král Lear*
- **Komedie:** *Zkrocení zlé ženy*, *Sen noci svatojánské*
- **Sonety**

KLASICISMUS (17. - 18. st.)

- Pevný systém estetických pravidel a norem (návrat k antice – zákony dramatu)
- Vyšší styl, nižší styl

Francie**Molière**

- **Lakomec**
 - Drama; komedie
 - Harpagon je pro peníze schopen udělat cokoliv
 - Inspirovaný *Komedii o Hrnci* (Plautus)
- *Tartuffe*
- *Zdravý nemocný*

ROMANTISMUS (první polovina 19. st.)

- Anglie, Francie, Rusko
- Individualismus, citovost, subjektivita, fantazie
- Obdiv k minulosti, lidové slovesnosti, exotice a nespoutané přírodě
- Hlavní hrdina často splývá s autorem; je výjimečný, osamělý; dopouští se protispolečenských činů (revoluční romantismus)
- Hrdinova láska
 - Nešťastná a nenaplněná
 - Nedostupná (zadaná, mrtvá)
 - Hrdina nemiluje skutečnou ženu, ale představu, kterou si o ní vytvořil
- Lyrické balady, básnické povídky (poémy), historická próza (zakladatel [Walter Scott](#))

Anglie

- **George Gordon Byron** – *Childe Haroldova pouť*; autobiografické prvky
- **Percy Bysshe Shelley** – *Odpoutaný Prométheus* (téma z antiky)
- **Walter Scott** – *Ivanho*; historické povídky a romány
- **Jane Austiová** – představitelka tzv. rodinného románu; *Pýcha a předsudek*; *Rozum a cit*

Francie

- **Victor Hugo**
 - *Chrám Matky Boží v Paříži* (Esmeralda, Quasimodo)
 - *Bídníci* (Jean Valjean)
 - *Legenda věků* (vývoj lidstva – spěje k humanitě; navázal [Jaroslav Vrchlický – Zlomky epopeje](#))
- **Stendhal** – *Červený a černý* (inspiroval se [Vladimír Páral](#) – *Milenci a vrazi*)
- **Alexandre Dumas** – *Tři mušketýři*

Rusko

- **Alexandr Sergejevič Puškin**
 - *Evžen Oněgin* – Zbytečný člověk
 - *Kapitánská dcerka; Cikáni*
- **Michail Jurjevič Lermontov** – *Hrdina naší doby*

USA

- **Edgar Allan Poe** – *Havran; Jáma a kyvadlo* – horory

Čechy

- **František Ladislav Čelakovský**
 - Ohlasová poezie (podobná lidové slovesnosti, ale známe autora)
 - Ohlas písní českých (první česká umělá balada *Toman a lesní panna*)
 - Ohlas písní ruských
 - Mudrosloví
- **Božena Němcová** – Sběratelská činnost; *Babička; V zámku a podzámčí; Karla*
- **Karel Havlíček Borovský**
 - Satirické lyrickoepické skladby
 - *Tyrolské elegie* (Brixen)
 - *Král Lávr* (stará irská pohádka)
 - *Křest sv. Vladimíra* (je jedno jakou církev, hlavně ať drží v poslušnosti poddané)
 - Epigramy
- **Karel Hynek Mácha** – *Máj* (4 zpěvy, 2 intermezza), *Márinka, Cikáni*
- **Karel Jaromír Erben** – *Kytice*; Sběratelská činnost; pohádky
- **Josef Kajetán Tyl**
 - Báchorky (pohádky v reálném čase)
 - *Strakonický dudák* (báchorka)
 - *Fidlovačka* – Kde domov můj (hudba Škroup)

Májovci

- Název májovci odvozujeme od almanachu Máj, kterým se společně představila mladá generace básníků a prozaiků roku 1858
- Veřejně se tak přihlásila i k odkazu [Karla Hynka Máchy](#)

Program Májovců:

- Odvrat od minulosti k přítomnosti (boj proti sociálnímu i národnostními útlaku) snaha o zobrazení skutečnosti (realismus)
- Lidovost (tvorba pro lid a o něm)
- Rozhled po evropské kultuře, snaha povznést českou literaturu na světovou úroveň (dohánění Evropy)
- Volání po umělecké svobodě
- Nové formy vyjadřování:
 - Fejeton, žánrová povídka, společenský román

Jan Neruda (1834–1891)

- Redaktor Národních listů
- Psal fejetony (asi 2000)
- Literárním kritik
- **Hřbitovní kvítí (1858)**
 - Vyjádření zklamání a světobolu
 - Nechce harmonizovat
 - Chmurné verše
 - Nebyla přijata ani kritikou, ani nejbližšími přáteli
- **Písně kosmické**
 - O vztahu člověka a kosmu
 - Optimistická perspektiva
 - Vliv vědeckých poznatků a technického pokroku
- **Balady a romance**
 - Setřel zde rozdíl mezi baladou a romancí
 - Příběhy, pověsti a anekdoty pocházejí z lidového podání (*Romance o Karlu IV, Romance štědrovečerní, Balada česká...*)
- **Povídky malostranské (1878)**
 - Vrcholný soubor
 - O životě Malé Strany z dob Nerudova mládí
 - Idyla, ve skutečnosti tragické události
 - Tón vážný i humorný, řešení tragické i smírné

Vítězslav Hálek (1835–1874)

- *Večerní písně*
- *V přírodě*
- Vesnické povídky:
 - Vrchol jeho prozaického umění
 - *Na statku a v chaloupce*
 - *Pod dutým stromem*
 - *Muzikantská Liduška*

Karolína Světlá (1830–1899)

- Příznačné rysy tvorby:
 - Ušlechtilé a obětavé ženské hrdinky
 - Objevují se utopistické myšlenky o lepším světě
- *Vesnický román*
- *Kříž u potoka*

Jakub Arbes (1840–1914)

- **Romaneto**
 - Prozaický epický literární žánr
 - Nevelké rozsahem
 - Dramatický děj směřující k výrazné pointě
 - Hlavní myšlenkou bývá rozpor mezi tajemnými jevy a jejich vědeckým vysvětlením
 - V české literatuře tento literární útvar zavedl Jakub Arbes, název = [Jan Neruda](#)

REALISMUS (druhá polovina 19. st.)

- Ovlivněn pozitivismem (**filozofický proud** – skutečné je to, co lze dokázat smysly a skutečností)
- Pravdivé zobrazení společnosti bez přikras
- Typizace
- Historická konkrétnost
- Rozvoj románu

Anglie

- **Charles Dickens**
 - *Kronika Pickwickova klubu*
 - *Oliver Twist* (dětští hrdinové – autor)

Francie

- **Honoré de Balzac**
 - Autor rozsáhlého cyklu = *Lidská komedie* – Otec Goriot, Ztracená iluze, Lesk a bída kurtizán
- **Gustave Flaubert**
 - *Paní Bovayová* (**bovarismus** – Útěk z reálného života do světa iluzí a představ)
- **Emil Zola** – *Zabiják*, *Nana* ([Naturalismus](#))
- **Guy de Maupassant** – *Kulička*
- **Jules Verne**
 - Dobrodružná literatura
 - Předchůdce vědecko-fantastické literatury
 - *Dva roky prázdnin*, *Cesta kolem světa za 80 dní*

Rusko

- **Nikolaj Vasiljevič Gogol** – *Mrtvé duše* (román), *Revizor* (drama; Chlestakov)
- **Ivan Sergejevič Turgeněv** - *Lovcovy zápisky*
- **Lev Nikolajevič Tolstoj**
 - *Vojna a mír* – Válka proti Napoleonovi, bitva u Slavkova
 - *Anna Kareninová*
 - Návaznost názory na **Chelčického** - neodporovat zlu násilím
- **Fjodor Michajlovič Dostojevskij** - *Zločin a trest* (Raskolnikov), *Idiot*, *Bratři Karamazovi*
 - Psychologické romány
- **Anton Pavlovič Čechov** - *Višňový sad*, *Strýček Váňa*, *Tři sestry*, *Racek* – dramata
 - Autor mnoha povídek

Norsko

- **Henrik Ibsen** – *Nora* – dramatik a básník, zakladatel realistického dramatu

Polsko

- **Henryk Sienkiewicz** – *Křižáci*, *Quo vadis*

USA

- **Mark Twain** – *Dobrodružství Toma Sawyera*
- **Walter "Walt" Whitman**
 - Americký spisovatel, básník a novinář
 - Jeden ze zakladatelů moderní americké poezie
 - Průkopník civilismu
 - Sbírka *Stébla trávy*
- **Jack London** – *Bílý tesák, Tulák po hvězdách*

Čechy

- **Alois Jirásek** – *Proti všem, Temno, F. L. Věk*
- **Karel Václav Rais** – *Kalibův zločin, Zapadlí vlastenci*
- **Realistické drama**
 - Konec 19. století
 - **Alois a Vilém Mrštíkovi** - *Maryša* (Vávra, Francek)
 - **Ladislav Stroupežnický** - *Naši furianti*
 - **Gabriela Preissová** - *Gazdina roba*
- **Vilém Mrštík** - *Pohádka máje* (impresionistický román)

Protispolečenská / Anarchističtí buřiči (počátek 20. st.)

- Generace mladých spisovatelů
- Odpor k měšťácké společnosti, příklon k anarchismu
- Časopis Nový kult, olšanská vila
- **Stanislav Kostka Neumann**
 - Básnické sbírky: *Kniha lesů, vod a strání, Nové zpěvy* ([civilismus](#)), *Rudé zpěvy* ([proletářská poezie](#))
- **Fráňa Šrámek**
 - Básnické sbírky: *Života bído, přec tě mám rád, Modrý a rudý* (antimilitarismus), *Splav*
 - Román: *Stříbrný vítr* (Jan Ratkin)
 - Drama: *Léto*
- **Viktor Dyk** – *Krysař* (novela), *Válečná tetralogie* (část Okno – báseň Země mluví)
- Literární kritik František Xaver Šalda
- Vliv myšlenek Fridricha Nietzscheho (pojem nadčlověk) a Sigmunda Freuda (psychoanalýza)
- **Petr Bezruč**
 - Sociální balady
 - *Slezské písně*; Bard slezského lidu
 - **Jaromír Nohavica** – zhudebnění některých básní
- **František Gellner** – Inspiroval mnohé hudebníky – Jaromír Nohavica, Visací zámek

Ztracená generace

- Označení amerických spisovatelů (a vlastně celé jedné generace mužů) poznamenaných účastí v první světové válce a následnou neschopností začlenit se do společnosti
- **Ernest Hemingway** – *Sbohem, armádo* (**Erich Maria Remarque** – *Na západní frontě klid*)

Meziválečná světová próza

USA

- **John Steinbeck** – *O myších a lidech*
- **Ernest Hemingway** – *Sbohem, armádo, Komu zvoní hrana* (občanská válka ve Španělsku); po 2. sv. válce novela *Stařec a moře*

Rusko

- **Boris Pasternak** – *Doktor Živago*
- **Michail Bulgakov** – *Mistr a Markétka*

Německo

- **Thomas Mann** – *Buddenbrookovi, Josef a bratři jeho, Doktor Faustus, Mario a kouzelník* (varování před nebezpečím fašismu)
- **Heinrich Mann** – *Profesor Neřád*
- **Erich Maria Remarque** – *Na západní frontě klid, Cesta zpátky, Tři kamarádi*

Francie

- **Romain Rolland** – novela *Petr a Lucie* (Paříž; od ledna 1918 do Velikonoc; umírají při bombardování v kostele), *Jan Kryštof* (příběh hudebního skladatele)

Česko

- **Karel Čapek**
 - Utopické romány (*Krakatit*)
 - Slovo robot (drama *RUR*)
 - Noetická (poznávací) trilogie *Hordubal, Povětroň, Obyčejný život, Válka s mloky* (protiválečný román)
 - Pozn.: Celkově autor podrobněji včetně jeho filozofických postojů
 - Relativismus – „Každý má svou pravdu“
 - Pragmatismus – pragma = zkušenost; Staví do popředí lidské jednání, praxi
- **Ivan Olbracht**
 - Inspirace na Podkarpatské Rusi – *Nikola Šuhaj loupežník*
 - *Golet v údolí* – O smutných očích Hany Karadžičové
- **Jaroslav Havlíček** – psychologické romány (*Petrolejové lampy; Ta třetí*)
- **Franz Kafka**
 - Německy píšící spisovatel **židovského** původu, narozen v Praze
 - Většina děl vyšla posmrtně díky Maxi Brodovi
 - Komplikovaný vztah s otcem
 - *Proměna, Zámek, Proces*
- **Jaroslav Durych** – katolický román *Bloudění*, zkoumá období pobělohorské - tzv. katolické baroko

Poetismus

- Rozvíjel se výhradně v českém kulturním prostředí
- **Devětsil**
 - Založený skupinou socialisticky orientovaných výtvarníků a literátů
 - Přelom 1923 / 1924
- Apolitičnost
- Optimismus, hravost, radost, smyslové opojení, inspirace lidovou zábavou (cirkus, varieté, kino, exotika)
- Manifest – Karel Teige
- **Vítězslav Nezval** (překlady francouzské poezie), *Pantomima, Abeceda, Edison*

- Konstantin Biebl
- **Jaroslav Seifert**
 - *Na vlnách TSF, Slavík zpívá špatně, Poštovní holub, Morový sloup*
 - Zemřel 1984 – Nobelova cena za literaturu
- **Vladislav Vančura**
 - *Rozmarné léto* (Krokovy Vary, „Tento způsob léta zdá se poněkud nešťastným“), *Markéta Lazarová* (historické dílo), *Obrazy z dějin národa českého* (nedokončeno – popraven)

Vědecko–fantastická literatura (sci-fi)

- Rozvoj po roce 1945
- Fiktivní obraz lidské společnosti
- Čerpá z poznatků vědy a techniky
- Ukazuje možný negativní dopad rozvoje technických novinek na život člověka
- Klade otázku, zda se lidstvo samo nezničí
- Vynálezy mohou být zneužity ke kontrole a ovládání člověka
- Většinou se odehrává v budoucnosti ve vesmírném prostoru
- Stanislaw Lem (Polák)

Arthur Charles Clarke

- Angličan
- *Vesmírná odyssea* – meziplanetární lety; Měsíc, Saturn

Ray Douglas Bradbury

- Američan
- *Martánská kronika*
 - Soubor povídek
 - Kolonizace Marsu
 - Výpravy na Mars začínají 1999
 - Končí vylidněním planety po atomové válce 2026, lidé zničí vyspělou civilizaci Martanů
- *451 stupňů Fahrenheita*
 - Konzumní společnost
 - Lidé ovládání prostřednictvím televizních pořadů, které jim nahrazují skutečný život

Isaac Asimov

- Američan; ruského původu
- *Já, robot*
 - Soubor 9 povídek
 - Hlavní hrdinka robopsycholožka Susan, která zkoumá odchylky v chování robotů
 - Formuloval zde zákony robotiky
 - Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby mu bylo ublíženo.
 - Robot musí poslechnout člověka, kromě případů, kdy je to v rozporu s prvním zákonem.
 - Robot se musí chránit před poškozením, kromě případů, kdy je to v rozporu s prvním nebo druhým zákonem.
 - Robot nesmí ublížit lidstvu nebo svou nečinností dopustit, aby mu bylo ublíženo
- *Nadace*
 - Historie nově založeného světa Nadace na planetě Terminus
 - „Násilí je posledním útočištěm neschopných.“

Rozdělení literatury po roce 1968

Oficiální autoři

- Marie Pujmanová; Marie Majerová; Vítězslav Nezval
- **Vladimír Páral**
 - Tvorba se odehrává většinou v prostředí severočeských chemiček
 - Stereotyp a konzumní zaměření lidského života (*Soukromá vichřice, Milenci a vrazi*)
 - Hledání smyslu života (*Mladý muž a bílá velryba, Muka obraznosti*)
 - Sci-fi (*Země žen, Pokušení A – ZZ*)
- **Ota Pavel (Otto Popper)**
 - Původně novinář (*Dukla mezi mrakodrapy*)
 - Židovský původ
 - Psychická nemoc
 - *Smrt krásných srnců, Jak jsem potkal ryby, Zlatí úhoři*
- **Ladislav Fuks**
 - Homosexuál
 - Cítí se stejně „vykořeněný“ jako jeho židovští spolužáci
 - Píše často o období 2. sv. války
 - *Spalovač mrtvol* (pan Kopfrkingl zabíjí své blízké)
 - *Pan Theodor Mundstock* (připravuje se na pobyt v Terezíně; nakonec nesmyslně umírá při přecházení ulice cestou na seřadiště Židů)

Neoficiální / Zakázaní autoři

- Jejich díla vydávána **samizdatem**
 - Přepisováno přes kopírák
 - Samizdatová edice Petlice
- **Ludvík Vaculík**
 - Manifest Dva tisíce slov
 - *Sekyra* (děj částečně na Valašsku, kde se narodil)
 - *Morčata* (místy horor, odcizení lidí)
 - *Český snář* (deníkové záznamy, skutečné postavy), vztah s L. Procházkovou (Jak se dělá chlapec)
- **Arnošt Lustig**
 - Žid
 - Hlavní téma – Terezín; koncentrační tábory (sám je přežil)
 - Hlavní hrdinky většinou ženy
 - *Dita Saxová*
 - Spáchá po návratu z KT sebevraždu
 - Nedovede vyrovnat s tím, že všichni její blízcí v KT zemřeli
 - *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (vzepře se; zastřelí dozorce; umírá)
 - *Nemilovaná* („prostitutka“ v Terezíně)
 - *Hořká vůně mandlí* – soubor povídek

Exilová vydavatelství

- Sixty-Eight Publishers – manželé Škvorečtí; Kanada
- Index – Kolín nad Rýnem
- **Josef Škvorecký**
 - Hlavní hrdina Danny Smiřický (autobiografické prvky)
 - *Zbabělci* (konec války)
 - *Tankový prapor*
 - *Prima sezóna* (soubor povídek)
 - *Příběh inženýra lidských duší*
 - *Hříchy pro pátera Knoxe* (detektivka)

Emigrace

- **Milan Kundera** (píše francouzsky)
 - Dnes píše francouzsky a do češtiny jsou díla překládána
 - Píše také eseje
 - *Žert* (text na pohlednici; po letech se hl. hrdina pomstí)
 - *Směšné lásky* (kniha povídek – Falešný autostop)
 - *Valčík na rozloučenou* (děj během pěti dnů v lázeňském městě; otázka emigrace)
 - *Nesnesitelná lehkost bytí* (období 60. a 70. let minulého století)
- Pavel Kohout
 - V 50. letech píše budovatelskou poezii
 - *Katyně*
 - *Nápady svaté Kláry* (nepolíbená dívka obdařena jasnovidectvím)
 - *Hodina tance a lásky* (Terezín)
 - *Konec velkých prázdnin* (o českých emigrantech)
- Karel Kryl (písničkář)